भिषक् । मेदा जीवकर्षभौ ऋद्धिर्वृद्धिस्तथा ऽसती । वरीविदार्य्यश्वगन्धावाराहीस्तु क्रमात् त्रिमेत्" भावप्र० । २मुनिभेदे च । ऋषभकूटशब्दे मुनिभेदो दृश्यः । वर्षति रेतः इष–अभक् पृ०बलोपः। ३वृषभे "ते ते भवन्त्यृषय ऋषभासो यथा उत" ऋ० ६,१६,४७। ऋषभासो रेतोवर्षकावृषभाः" भा० । "उप ऋषभस्य रेतस्युपेन्द्र ! तव वीर्य्ये" २८,८ 'ततो नियुक्ताः पशवो यथा शास्त्रं मनीषिभिः । तं तं देवं समुद्दिश्य पक्षिणश्च यथाविधि ऋषभाः शास्त्रपठितास्तथा जलचराश्च ये" सर्वांस्तानभ्ययुञ्जंस्ते तत्राग्निचयकर्मणि" भा० आश्व०८८। अश्वमेधस्य वृषभादयश्च सलक्षणा अश्वमेधशब्दे दर्शिताः अस्य व्याघ्रादिषु पाठात् उपमितसमासः । नरःऋषभ इव वाक्ये नरर्षभः एवं राजर्षभः पुरुषर्षभ इत्यादि । सर्वत्र प्राशस्त्यं तेन द्योत्यते । 'स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभकुञ्जराः। सिंहशार्दूलनागाद्याः पुंसि श्रेष्ठार्थवाचकाः" अमरोक्तेः । क्वचिद्वाक्येऽपि श्रेष्ठत्वं द्योत्यते । "सात्वतामृषभं सर्वे भूतावासममंसत' भाग० ३०२,१० । "स्वलक्षणा प्रादुरभूत् किलास्यतः स मे ऋषीणामृषभः प्रसीदतु "भाग० २,४,२३ । गोलक्षणान्तर्गतवृषभलक्षणमुक्तं वृहसं० 'सास्नाबिलरुक्षाक्ष्यो मूषकनयनाश्च न शुभदा गावः । प्रचलच्चिपिटविषाणाः करटाः खरसदृशवर्णाः । दृशसप्रचतुर्दन्त्यः प्रलम्बसुखानना विनतपृष्ठाः । ह्रस्वस्थूलग्रीवा यवमध्या दारितखुराश्च । श्यावातिदीर्घजिह्वा गुल्फैरतितुङ्गभिरतिवृहद्भिर्वा । अतिककुदाः कृशदेहा नेष्टा हीनाधिकाङ्ग्यश्च । वृषभो ऽप्येवं स्थूलातिलम्बवृषणः सिराततक्रोडः । स्थूलासिराचितगण्डस्त्रिस्थानं मेहते यश्च । मार्जाराक्षः कपिलः करटो वा न शुभदो द्विजश्रेष्ठः । कृष्णौष्ठतालुजिह्वः श्वसनो यूथस्य घातकरः । स्थूलशकृन्मणिवृष्णः सितोदरः कृष्णसारवर्णश्च । गृहजातो ऽपि त्याज्यो यूथावनाशावहो वृषभः । श्यामकुसुमचिताङ्गो मन्दारुणसन्निभो विड़ालाक्षः । विप्राणामपि न शुभं करोति वृषभः परिगृहीतः । ये चोद्धरन्ति पादान् पङ्कादिव योजिताः कृशग्रीवाः । कातरनयना हीनाश्च पृष्ठतस्ते न भारसहाः । बहुसंहतताम्रोष्ठास्तनुस्निग्धताम्रतालुजिह्वाश्च । तनुहृस्त्रोद्भवणाः शुक्लक्षयः स्वदृजङ्घाश्च । आताम्रसंहतखुरा व्यूढोरस्का वृहत्ककुदयुक्ताः । स्निग्धलक्षणतनुत्वग्रोमाणस्ताम्रतनुगृङ्गाः । तनुभूस्मृग्वालधयो रक्तान्तविलोचना महोच्छ्वासाः । सिंहस्तम्बास्तन्वल्पकम्बलाः पूजिताः सुगताः । वामावर्तैर्वामे दक्षिणपार्श्वे च दक्षिणावर्तैः । शुभदा भवन्त्यनडुहो जङ्घाभिश्चैणकनिभाभिः । वैदूर्य्यमञ्जिकाबुद्बुदेक्षणाः स्थूलनेत्रवर्माणः । पार्ष्णिभिरस्फुटताभिः शस्ताः सर्वेऽपि भारवहाः । प्राणोद्देशे सबलिर्मार्जारमुखः सितश्च दक्षिणतः । कमलोत्पललाक्षाभः सुबालधिर्वाजितुल्यजवः । लम्बैर्वृषणैर्मेषोदरश्च सङ्क्लिन्नवङ्क्षणक्रोडः । श्रेयो भाराध्वसहो जवेऽश्वतुल्यश्च शस्तफलः । सितवर्णः पिङ्गाक्षस्ताम्रविषाणेक्षणो महावक्त्रः । हंसो नाम शुभफलो यूथस्य विवर्धनः प्रोक्तः । भूस्मृग्बालधिरातामवङ्क्षणो रक्तवृक् ककुद्मी च । कस्मात्पश्च स्वामिनमचिरात् कुरुते पतिं लक्ष्मीः । यो वा सितैकचरणो यथेष्टवर्णश्च सोऽपि शस्तफलः । मिश्रफलोऽपि त्याज्यो यदि नैकान्तप्रशस्तो ऽस्ति" । "ऋषभाख्यमेतदुदितं सजसाः सयौ चेत्" इत्युक्ते ४छन्दोभेदे ५कर्णच्छिद्रे ६कुम्भीरपुच्छे मेदि० ७पर्वतभेदे धरणी । ८वराहपुच्छं ९जिनभेदे च हेम० "नाभिमूलात् यदा वर्णे उत्थितः कुरुते ध्वनिम् । वृषभस्येव निर्याति हेलया ऋषभः स्मृतः" इति सङ्गीतदा० उक्ते १०स्वरभेदे । "निषधर्षभगान्धारषड्जमध्यमधैवताः । पञ्चमश्चेत्यमी सप्त तन्त्रीकण्ठोत्थिताः स्वराः" अमरः । ११भगवदवतारभेदे स च नाभेर्मेरुदेव्यामजान भाग०५।६ अ०। "नाभिरपत्यकामो मेरुदेव्या भगवन्तं यज्ञपुरुषमवहितात्माऽयजत्" इत्युपक्रम्य तपःप्रसन्नो भगवांस्तयोः प्रत्यक्षतयावतीर्णः इत्युक्तं तत्रैव । यथा "भवद्भिरवितथगीर्भिर्वरमसुभमियाचितो यदमध्यात्मजो मया सदृशो भूयादिति' १८ । यथाहमेवाभिरूपश्च कैवल्यात् ४९ अथापि ब्रह्मवादो न मृषा भवितुमर्हति ममैव हि सुखं यद् द्विजदेवकुलम् । तत आग्नीध्रीयेऽंशकलयाऽवतरिष्यस्यात्मतुल्यमनुपलभमान इति निशामयन्त्या मेरुदेव्याः पतिमभिधायान्तर्हिते भगवान् । बर्हिषि तस्मिन्नेव विष्णुदत्त भगवान् परमर्षिभिः प्रसादितो नाभेः प्रियचिकीर्षया तदवरोधायने मेरुदेव्यां धर्मान् प्रदर्शयितुकामो वातवसनानां श्रमणानामृषीणामूर्ध्वमन्थिनां शुक्लया तन्वाऽवततार" ६अ० "शुक उवाच अथ तत्तुपर्य्यवाभिव्यज्यमानभगवल्लक्षणं साम्योपशमवैराग्यैश्वर्य्यमहाभिभूतिभिरनुदिनमेधमानानुभावं प्रकृतयः प्रजा ब्राह्मणा देवतायावानतलसमवनायातितरां जगृधुः। तस्य ह वा इत्थं वर्ष्मणा वरीयसा वृहच्छ्लो-